

# Makedonya'da Türk-Müslümanlara Yapılan Mezâlim (1902 – 1912)

Prof. Dr. Hale **ŞİVGİN**  
Gazi Üniversitesi  
Atatürk Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdürü  
sivgin@gazi.edu.tr

**Özet:** 1902-1912 yılları Makedonya bölgesinin en sıkıntılı dönemlerinden birisidir. Yunanistan, Sırbistan, Bulgaristan ve Romanya'nın Makedonya üzerinde emelleri vardır. Bu emeller birbiriyle çarpışmaktadır. Her bir Balkan Devleti bir büyük Avrupa Devleti tarafından desteklenmektedir.

Tüm Balkan Devletleri ve onları destekleyen Büyük Avrupa Devletleri Makedonya sorununu kendi menfaatlerine uygun bir biçimde çözmek istiyorlardı. Bu da bölgede büyük bir kavgaya anarşi ve teröre neden olmaktaydı.

Bütün bu kavga ve çatışmanın ortasında en çok ezilen kesim Türk- Müslüman kesim oluyordu. Batılı Devletler bölgedeki Hıristiyanların iyiliğini ve refahını arttırmak için çareler arıyordu .Ancak Türk ve Müslüman kesimler için böyle bir şey düşünülüyordu.

Sonuçta Balkan Savaşı öncesi Makedonya'da yaşanan kavganın en mağdur olan kesimi Türk ve Müslümanlar olmuştu.

**Anahtar Kelimeler:** Makedonya, Selanik, Manastır, Kosova, Balkanlar, Mezalim, Islahat.

## Atrocities Committed Against the Turkish Muslims of Macedonia (1902- 1912)

**Abstract:** The years in between 1902 – 1912 can be viewed as the most troubled era of Macedonian history. At this time Greece, Serbia, Bulgaria, and Romania all had conflicting vested interests in Macedonia. Each one of these Balkan states had a large European state supporting its interests.

All of these states and their supporting European counterparts maneuvered to find a solution to the Macedonian problem that would unravel in their

*benefit. This drive for the perfect angle caused the region to plummet into conflict, anarchy, and terror.*

*The Turkish – Muslim community was the hardest to be hit by the resulting chaos. Whilst all parties involved were looking to alleviate the hardships of the Christians of the region, no such panacea was formulated for the Turks and Muslims.*

*In conclusion it can be said that the Turks and Muslims were the aggrieved party in the dispute over Macedonia on the eve of the Balkan War.*

**Key Words:** *Macedonia, Thessaloniki, Monastary, Kosovo, Balkans, atrocity, reforms.*

Osmanlı tarihçileri arasında çok tartışma konusu olan ve kesin cevabı verilemeyen konulardan birisi de Osmanlı Devleti'nin Anadolu Devleti olarak mı? yoksa Balkan Devleti olarak mı? kurulduğu ve geliştiği tartışmasıdır. Bilindiği gibi Balkanların Osmanlılar tarafından fethi Anadolu'nun fethinden öncedir. Bugünkü Makedonya Devletinin başşehri olan Üsküp İstanbul'dan 60 küsur yıl önce 1389'da fethedilmiş 1391'den itibaren Vardar vadisine binlerce Türk yerleşmiştir. Böylece Makedonya üs yapılarak Balkanların daha ileri bölgelerinin fethine geçilmiştir.<sup>1</sup>

Türkler Balkanları istila amacıyla değil bu toprakları yurt edinmek amacıyla gelmişlerdir. Çoğu zaman bölge halkının onayıyla ve yardımıyla kimi zaman çağırmasıyla hatta kimi yerde akrabalık bağlarıyla girmişlerdi.<sup>2</sup> Ancak ne yazık ki Türklerin Balkanlardan geri çekilmesi ya da çekilmek zorunda kalmaları gelmeleri kadar uygar bir biçimde olmamıştır. Toplu göçlerin katliamların sistematik olarak yoğunlaştığı 93 savaşı sonrası Balkan Türkleri için tam bir felaketler zinciri olarak ve bu felaketlere sebep olanlar açısından da tam bir insanlık ayıbı olarak devam etmiştir.

Makalemizin konusu Balkanların tam ortasında bulunan ve Makedonya olarak adlandırılan bölgede Türk ve Müslümanlara yapılan katliamlar ve onların çektikleri acılardır. Böyle bir konuyu seçmemizin başlıca iki nedeni

1 Georges Castellan, *Balkanların Tarihi*, İstanbul: 1992, s. 68.

2 Noel Malcolm, *Bosna*, çev. A. Yaraman, İstanbul: Om Yayınları, 1999, s. 88; Georges Castellan, *Balkanların Tarihi...*, s.66.

vardır. Birincisi Makedonya bölgesinde Balkan Savaşlarından az önce yaşanan olaylardan sadece Hıristiyan unsurların sıkıntı çektiği baskı ve zulümlere maruz kaldıkları şekilde bir yaklaşımın kesinlikle doğru olmadığı devletin asli unsuru yani Türk ve Müslüman unsurun da en az Hıristiyanlar kadar hatta onlardan daha fazla etkilendiklerini ve sıkıntı çektiklerini ortaya koymaktır. Ayrıca devletin yöneticisi olan Türklerin Hıristiyan unsurlar arasındaki kavgedan bu kavganın müsebbibi olmadıkları halde bölgenin en çok sıkıntı çeken kesimini oluşturmuş olmalarıdır. Balkan savaşlarından az önce 1902 – 1912 dönemi Balkanlar'daki Türk topraklarını paylaşma projelerinin ve provalarının en yoğun şekilde yapıldığı yıllardır. Esasen bölgedeki olayların kökeninde Sırp, Rum, Bulgar, Arnavut vs... unsurların her birinin Makedonya bölgesinde hak iddia etmesi kendi payına ayırdığı kısmı alabilme mücadelesi yatar bu mücadele sadece askerle çeteler arasında kalmıyor halklar da bu kavganın içinde yer alıyorlardı. Kiliseler, Din adamları, okullar, öğretmenler, Ticari kuruluşlar hepsi Makedonya'daki kavganın bizzat içinde idiler ve çoğu zaman da kavganın sebebi idiler. Büyük Avrupa Devletlerinin konsolosları ve reformları takip etmek için gönderdikleri memurları Makedonya'daki savaşı durdurmak yerine daha da alevlenmesine sebep oluyorlardı. Hıristiyan unsurlar burada birbirlerini boğazlarken ve Türk ordusu çetelerle savaşırken çetelerin intikamı çoğu zaman günahsız hiçbir şeyden haberi olmayan Türk ve Müslüman köylüsüne yöneliyordu. Bu konuyu seçmemizin ikinci nedeni ise elimizde bulunan nüfus istatistikleridir. Balkan savaşından az önce yapılan nüfus istatistiklerine göre bölgede en kalabalık nüfus Türk-Müslüman nüfusu olarak görülmekte idi.

### TÜRK İSTATİSTİKLERİ

(Fevzi Çakmak'ın Garbi Rumeli'nin Suret-i Ziyağı İsimli Eserinden Alınmıştır.)

Arnavut	1.200.000	
Türk	880.000	
Boşnak	130.000	
<b>Yekun</b>	<b>2.210.000</b>	<b>İslam</b>
Sırp	250.000	
Bulgar	620.000	Takriben ellibini Bulgarlaşmış Ulahlar
Rum	640.000	Yüzbini Rumlaşmış Ulahlar
<b>Yekun</b>	<b>1.510.000</b>	<b>Düşman Anası</b>

Hristiyan Arnavut	20.000	Katolik
	230.000	Ortodoks (Yanya Vilayetinde ve Gürice Sancağında Rum Nüfus olarak kayıtlıdır.)
Yahudi	70.000	
Ulah	60.000	(Rumlaşmış ve Bulgarlaşmış, Sırplaşmış Ulahlarla Beraber 250. 000'e yaklaşır.)
Yekun	480.000	bitaraf gayri Müslim anasır
<b>Genel Toplam</b>	<b>4.200.000*</b>	

\* Fevzi Çakmak, *Garb-i Rumeli'nin Suret-i Ziyağı, Balkan Harbinde Garp Cephesi Harekati*, yy. ty., s 3; Aram Andonyan, *Balkan Harbi Tarih*, İstanbul: Sander, 1975, ss. 82-86-87.

(Burada sadece Rumeli vilayeti olarak adlandırılan Makedonya nüfusu değil Osmanlı Devleti'nin tüm Rumeli toprakları esas alınmıştır.)

46

1904'te Rumeli müfettişi Hüseyin Hilmi Paşa'nın Makedonya'da yani Selanik Manastır Kosova'da yaptırdığı nüfus istatistikleri şöyledir.

Müslüman	1.508.507
Bulgar	896.497
Rum	307.000
Sırp	100.717
Valak	99.000
<b>Toplam</b>	<b>2.911.700</b>

Yukarıdaki istatistiklerde de görüldüğü gibi Balkan Savaşı'ndan az önce Türk Müslüman nüfusu bölgenin en kalabalık nüfusunu oluşturuyordu. Ancak Günümüz de Bulgaristan'da 3.000.000 civarında, Makedonya'da 200.000, Romanya'da 95.000, Yunanistan ve Batı Trakya'da 200.000 civarında Türk nüfusu bulunmaktadır. Bu bölgedeki Türk nüfusu giderek küçülmüş hatta yok olma noktasına getirilmiştir. Bunun sebebi nedir? Nasıl bu hale gelmiştir?

Bu konunun incelenmesine 1877-1878 Osmanlı Rus harbinden başlayarak

günümüze kadar getirmek gerekir. Bu da ancak kapsamlı bir proje ile mümkündür. Yine de bir makale kapsamı içerisinde konunun bir bölümünü, Balkanlarda Türk Müslüman nüfus üstündeki baskı ve zulümlerin yoğunlaştığı 1902-1912 dönemini değerlendirmeye çalışacağız.

XX. Yüzyılın başlarında Makedonya topraklarının sınırları bugünkü Makedonya Devleti'nin sınırlarından çok daha geniş bir sahayı kapsamaktaydı. 1900'lerde Makedonya denildiği zaman Osmanlı Devleti'nin Selanik, Manastır ve Kosova vilayetlerin kapsadığı alan anlaşılırdı. Esasen o yıllarda Osmanlı Devleti'nin Balkan toprakları sadece bu 3 vilayetten ibaret değildi. Edirne, Yanya, İşkodra ve daha kuzeyde Bosna Hersek bulunuyordu. Ancak bunlar Makedonya dışında mütalaa ediliyordu<sup>3</sup>

Osmanlı Devleti'nde Makedonya tabiri çok kullanılan bir terim değildi. Osmanlı Devleti bunun yerine "Vilayet-i Selase" veya "Rumeli Vilayeti" tabirlerini kullanıyordu. Fakat 1900'lerden itibaren zaman zaman bu üç vilayetin (Selanik, Manastır Kosova) kapsadığı alanı kastetmek için Makedonya terimi de kullanılmaya başlanmıştı. Ancak 1908 Osmanlı Meclis-i Mebusanında bile Menteşe Mebusu Halil Menteşe, Siroz Mebusu Dalçef Efendinin Makedonya tabiri kullanmasına "bizim meclisimizde Makedonya tabiri olmaz" diye tepki göstermişti.<sup>4</sup>

Makedonya denilen bölgede tarihin hiçbir devrinde çatışmalar eksik olmamıştı. Osmanlılar henüz bu bölgeyi fethetmeden önce Hıristiyan Devletler Yarımada üzerinde hâkimiyet kurmak için tarafların tümüne sürekli zarar veren bir mücadele içinde idiler.<sup>5</sup> Bölgede sürekli çatışmaların yaşanmasına sebep, genel olarak çok farklı din ve etnik kökenden insanların yaşaması ve bölgenin ekonomik ve stratejik konumudur.<sup>6</sup> İnceleyeceğimiz dönem olan 1902 den itibaren yaşanan olayların kökeninde ise 1870 fermanı ile resmi olarak tanınan Bulgar Eksarhlığının kurulması ve 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı'nın sonunda imzalanan Ayastefanos ve Berlin Antlaşmalarının yarattığı hoşnutsuzluk yatar.

3 Şevket Süreyya Aydemir, *Makedonyadan Orta Asya'ya Enver Paşa*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1983, s.413.

4 M.M.Z.C. c.1. s. 347,17 Kanunusani 1324.

5 George F. Kennan, *The Other Balkan Wars*, Washington: A Carnegie Endowment Book, 1993, s. 21.

6 Fahir Armaoğlu, *19.yy. Siyasi Tarihi*, Ankara: TTK, 1997, s. 580.

Bulgarlarda milli bilinçlenme Sırp ve Yunanlılardan biraz daha geç 19. yüzyılın ortalarında ve büyük ölçüde Rus propagandası ve kışkırtmasıyla başlamıştı.

Bulgarlar milli bilinçlenmenin etkisi ve Rusya'nın kışkırtmasıyla Fener'den ayrı bağımsız bir Bulgar kilisesi istemeye başladılar. Bunun için çeşitli faaliyetlerde bulundular. Bunlar Osmanlı Devleti'nden çok Fener Patrikhanesi ile mücadele ediyorlardı. 1856 Islahat Fermanının gayrimüslimler lehine müsamahakâr hükümlerinden cesaret alan Bulgarlar Fener Patrikhanesinden kesin şekilde ayrılmaya karar vermişler ve 1860'tan itibaren Rum Patriği'nin ruhani riyasetini tanımadıklarını açıkça ilan etmişlerdi. Hatta bir kısmı bu uğurda Katolik bile olmuşlardı. Bunlar Papaya ve Fransa'ya müracaatta bulunmuşlardı. Bu durum Feneri de Babiâli'yi de Rusya'yı da müşkül vaziyete sokabilirdi.<sup>7</sup> Katolikliğin bütün Bulgarlara sirayeti durumunda Bulgarlar Fransa'nın himayesine girebilirdi.<sup>8</sup> Bu durumda Babiâli Sadrazam Ali Paşa tarafından bir süredir geciktirilen Bulgar Eksarhlığı beratını 11 Mart 1870'te verdi.<sup>9</sup> Babiâli bu beratı vermekle hem Fenerin nüfusunu kırmayı hem de Yunan milliyetçiliğine karşı henüz açık siyasi iddiaları olmayan Bulgarlar lehinde bir dereceye kadar tarafgir bir politika izlemeyi düşünüyordu.<sup>10</sup>

11 maddeden ibaret olan Eksarhlık beratı Eksarhhanenin teşkili, seçimi, hukuki statüsü ve Fener ile olan münasebetlerini tespit ediyordu. Ayrıca en önemli maddesi olan 10. madde ile Bulgar Eksarhının Ruhani idaresine bırakılan yerler belirleniyordu. Buna göre Silistre'den Vidin'e, Köstendil'den Bergos'a kadar olan yerler -ki ileride kurulacak olan Bulgar Devletinin coğrafyasını oluşturacaktı- Eksarlığa bırakıldı.<sup>11</sup>

Eksarhane beraatının verilmesi ile bağımsız milli Bulgar kilisesi kurulmuş bulunuyordu. Bulgar Eksarhhanesi siyasi anlamda Fener'den farklı bir ma-

7 Ali Naci Karacan, *Ya Hürriyet Ya Ölüm*, İstanbul: 1934, s.24; Tunalı Hilmi, *Makedonya: Mazisi, Hali, İstikbali*. Misir el-Kahire,1326, s.12.

8 Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1998, s. 92.

9 Mahmut Celaleddin Paşa, *Mirat-ı Hakikat*, İstanbul ,1326, s.36; Ercan Yavuz, *19. Yüzyılda Balkanlar'da Kilise*, Ankara: 1987, s.33.

10 Mahir Aydın, *Şarki Rumeli Vilayeti*, Ankara:TTK 1992, s. 5.

11 Fikret Adanır, *Die Makedonische Frage, Ihre Entstehung und Entwicklung Bis 1908*, Wiesbaden, 1979, s71; Mahir Aydın, *Şarki Rumeli Vilayeti...*, s. 6.

hiyet göstermiyordu. Eksarhhane ile Bulgar istiklali için çalışacak asıl büyük ana merkez tesis edilmişti.<sup>12</sup> Fakat bundan sonra da Bulgarların istekleri bitmediği gibi artarak devam etti. Bulgarların asıl amacı bağımsız bir Bulgar Devleti kurmaktı. Bulgarların İstanbul'daki mücadeleleri Rumeli vilayetine de sıçramış nerede az çok toplu bir Bulgar cemaati varsa, nerede bunları organize etmek kabilsen orada kilise isteriz feryatları yükselmeye başlamıştı.<sup>13</sup>

1902'de başlayan Makedonya olaylarının kökeninde Bulgar Eksarhlığı'nın kurulmasının yanında 1877 -78 Osmanlı – Rus savaşından sonra imzalanan Ayastefanos ve Berlin Antlaşmalarının da rolü vardır. Osmanlı – Rus Savaşı Osmanlıların yenilgisiyle sonuçlanmış ve savaş sonunda imzalanan Ayastefanos Antlaşması ile Romanya, Sırbistan, Karadağ bağımsızlıklarını kazanmış Tuna'dan Ege Denizi'ne kadar inen, Kosova, Manastır vilayetlerini tamamen, Batı Trakya ile Selanik'in bir bölümünü içine alan büyük bir Bulgaristan kurulmuştu. Sırbistan bağımsızlığını kazanmasına rağmen Makedonya'dan umut ettiği yerleri alamadığı için bu anlaşmadan memnun değildi. İsteddiği topraklar Bulgaristan'a verilmişti. Romanya Besarabya'yı Rusya'ya kaptırdığı için kızgındı. Yunanistan, Makedonya ve Teselya'nın kendisine verileceğini ummuş fakat alamamıştı. Arnavutlukta ise Karadağ'a verilen toprakların alınması için faaliyet başlamıştı. Balkan Devletlerinde olduğu gibi büyük Avrupa Devletlerinde de bu anlaşmadan dolayı huzursuzluk vardı. Rusya Balkanlarda hâkim duruma gelmişti. Ancak Avusturya ve İngiltere Balkanlardaki Rus hâkimiyetinden memnun olmadılar.<sup>14</sup>

Bu iki devletin özellikle de İngiltere'nin baskılarıyla Berlin'de Devletlerarası bir kongre yapılmasına ve Ayastefanos Barış sözleşmesinin müzakereye açılmasına karar verildi. Bu kongrenin asıl amacı doğuda İngiliz menfaatlerini Rus tahakkümüne feda etmemek idi.<sup>15</sup>

Berlin Antlaşması ile yapılan en önemli değişiklik Bulgaristan konusunda oldu. Büyük Bulgaristan üçe bölünüyordu.1- Padişahın tabiiyeti altında, Osmanlı Devleti'ne vergi veren Hıristiyan bir hükümeti ve ordusu olan bir

12 Ali Naci Karacan, *Ya Hürriyet...*,s.25.

13 Ali Naci Karacan, *Ya Hürriyet...*,s.25; Tunali Hilmi, *Makedonya: Mazisi...*, s 15.

14 Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi...*, ss. 67-68.

15 Mahmut Celaledin Paşa, *Mirât-ı Hakikat...*, s.135.

Bulgaristan Prensiği kuruluyordu.<sup>16</sup> 2- Balkanların güney tarafında Şarkî Rumeli adını alacak idari Muhtariyeti haiz olmak şartıyla doğrudan doğruya padişahın siyasi ve askeri hâkimiyeti altında kalacak bir eyalet teşkil olunacaktı. Bu eyaletin Hıristiyan bir valisi olacaktı.<sup>17</sup> 3- Makedonya denilen topraklar Osmanlıda kalacak ve anlaşmanın 23. maddesi gereğince burada Girit'tekine benzeyen nizamnameler yapılacak ve bu nizamnamelerin çoğu yerli halktan kurulacak komisyonlar tarafından gerçekleştirilecekti. Bu komisyonlarca yapılacak projeler Babıâli'nin teklifine sunulacak. Babıâli'de bunu yürürlüğe koymadan önce Doğu Rumeli için oluşturulan Avrupa Komisyonu ile istişare edilecekti.<sup>18</sup>

İşte daha sonraki Makedonya olaylarında Balkan Devletleri ve Avrupa Devletleri sürekli bu 23. maddeye atıfta bulunacaklar, Makedonya'da ıslahat yapılması, bu ıslahatının denetlenmesi vb. bahanelerle bu bölgeden ellerini çekmeyeceklerdi.

Ayastefanos Antlaşması ile kurulan büyük Bulgaristan Osmanlı Devleti'nin kuzeydeki toprakları ile itibarını kesmişti. Berlin antlaşması bu durumu bir ölçüde düzelterek Bulgaristan'ı 3'e bölmüştü. Küçülen ve Balkan dağlarının kuzeyine sıkışan Bulgaristan Prensiğinin yanı sıra Makedonya bölgesinin tekrar iade edilmesiyle Osmanlı Devleti'nin kuzeydeki toprakları ile tekrar irtibatı sağlamıştı. Doğu Rumeli adıyla oluşturulan 3. Bölge ise 1885 yılında Filibe'de çıkarılan bir isyan neticesinde kendisini Bulgaristan'a ilhak etmiş<sup>19</sup> ve Bulgaristan İstiklale giden yolda bir adım daha ilerlemişti.<sup>20</sup>

1900'lerde bütün küçük Balkan Devletlerinin Osmanlı toprağı olan Makedonya'da (Rumeli Vilayeti) gözleri vardır. Hepsi de bu bölgenin kendilerine ait olması gerektiğini ileri sürüyor ve ta ortaçağlara kadar gidecek bir takım tarihi haklardan bahsediyorlardı. Yunanistan, Sırbistan ve Bulgaristan'ın hepsinin tarihi tezleri vardı. Bulgaristan Ayastefanos ile kendine verilmiş olan Makedonya'yı sahiplenmiş ve Berlin Antlaşmasıyla tekrar

16 Mahmut Celaleddin Paşa, *Mirat-ı Hakikat...*, ss. 238 – 240.

17 Mahmut Celaleddin Paşa, *Mirat-ı Hakikat...*, ss. 243 - 244

18 Mahmut Celaleddin Paşa, *Mirat-ı Hakikat...*, s.247; Ali Fuat Türkgeldi, *Mesail-i Muhimme-i Siyasiye*, c. 2, s. 73, Ankara, 1987.

19 Mahir Aydın, *Şarkî Rumeli Vilayeti...*,s.15.

20 Mahir Aydın, *Şarkî Rumeli Vilayeti...*, s 293.



elinden alınmasını hazmedemiyordu.<sup>21</sup> Sırp lar ise Makedonya'nın ortaçağda kurulan büyük Sırbistan sınırları içinde olduğunu Yunanlılar sa Büyük İskender zamanındaki Makedonya'yı hayal ediyorlardı.<sup>22</sup> 1902'de patlayacak olan Makedonya olayların da büyük Avrupa Devletlerinin özellikle Avusturya-Rusya ve İngiltere'nin dahli vardı. Bu devletler Makedonya'nın kendi himayetlerinde olmasını istiyor ve buna çok önem veriyorlardı.

Avusturya ile Rusya'nın Makedonya konusunda 1897'de yaptıkları gizli anlaşma bu bölgede kısa bir sonra başlayacak olan olayların en önemli sebeplerinden birini teşkil ediyordu.<sup>23</sup> Bu anlaşmaya göre Avusturya Berlin antlaşması ile elde ettiği Bosna-Hersek ve Yeni Pazar'ı ilhak edebilir. Yanya İşkodra gölü arasındaki yerlerde Arnavutluk adı altında bağımsız bir devlet kurabilirler, geri kalan yerler de diğer küçük Balkan Devletleri arasında mevcut kuvvet denklığı korunmak üzere pay edilebilirdi. Özellikle bu son madde 1902'de başlayacak olan Sırp-Yunan-Bulgar boğuşmasının en önemli sebeplerinden olacaktı. Ayrıca bu sırada Rusya Uzak-doğuda meşguldü ve Avusturya bundan istifade etmek istemekteydi.<sup>24</sup> İngiltere de Almanya'ya Basra Körfezine kadar Demiryolu imtiyazı verildiği ve Osmanlı Devleti'nin gittikçe Alman nüfusuna girdiği için kızmakta idi. İngiltere'nin Makedonya olaylarında teşviki vardı.<sup>25</sup>

Gelişen bu olaylar neticesinde Makedonya'ya sahip olmak için özellikle Bulgar-Yunan-Sırp lar arasında kıyasıya bir mücadele başladı. Çeteler oluşturuldu. Büyük Propaganda faaliyetlerine girişildi. Komiteler bölgede şiddetli bir terör havası estirmeye ve yaptıkları olaylarla Avrupa Devletlerinin dikkatlerini Makedonya üzerine çekmeye gayret ettiler. Bunda başarılı da oldular.

Osmanlı Devleti Makedonya'daki olayları yatıştırmak için değişik tedbirlere başvuruyor. Zaman zaman bölgede ıslahatlar yaparak yönetimde Hristiyan

21 Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, 17 Kanun-ı Sani 1324, c.1 s.328; Tunalı Hilmi, *Makedonya: Mazisi, Hali...*, ss. 38-41.

22 George F. Kanan, *The Other Balkan Wars...*, ss. 21-28, Fahir Armanoğlu, *19. yy. Siyasi...*, s 581.

23 Rumeli Müfettişi Hüseyin Hilmi Paşa'ya göre Makedonya'da ki terör hareketlerinin ve çetelerin başlangıcı 1313(1897) yılı idi. Bkz: M.M.C.Z c1, s371.

24 Sait Paşa, *Sait Paşanın Hatıratı*, Cilt II Kısım I, İstanbul: 1328, s. 205.

25 Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi*, c.I Kısım I, Ankara: TTK, 1983, s.163.

halkın şikâyetçi oldukları noktaları düzeltme, iyileştirme yoluna gidiyor<sup>26</sup> fakat yaptığı ıslahatlardan genelde olumlu bir sonuç alamıyor terör olaylarını önleyemiyordu. Zaman zaman sert askeri tedbirlere başvuruyor çeteler takibe alınıyor. Silahlı mücadeleye girişiliyor. İmha ediliyor. Kimi zaman silahlar toplattırılıyor. Fakat yinede olayların bir türlü önü alınamıyordu. 1902 yılı sonunda bölgeye genel müfettiş olarak atanan<sup>27</sup> Hüseyin Hilmi Paşa'nın verdiği rakamlara göre Makedonya da 110 Bulgar, 80 Rum, 30 Sırp ve 5 kadar Ulah çetesi bulunuyordu. Bunlar asayişi ihlal ettikçe Osmanlı zabıta ve askeri ve bunların peşinde koşmaya devam ediyordu. Bir çete imha edilir edilmez onun yerine hemen aynı şekilde bir çete daha kuruluyordu. Bir yıl içinde bazen 20-30 çete bazen de 80 çete imha ediliyor. Fakat çetelerin adedi bir türlü azaltılamıyordu. Bu çetelerin en güçlüleri ve sayıca en çok olanları Bulgar çeteleri idi. Fakat bunlar da kendi aralarında bölünmüşlerdi ve birbirlerine karşı takip ettikleri siyaset bir Rum çetesine karşı takip ettikleri siyasetten daha şiddetli olabiliyordu.

Hüseyin Hilmi Paşa Rumeli müfettişi olduktan sonra bütün iyi niyet ve gayreti ile çalışmaya başlamıştı. Ancak bu barut fıçısının ortasında olumlu bir sonuç alması oldukça zor görünüyordu. Hüseyin Hilmi Paşa göreve başlar başlamaz Avrupa Devletlerinden ardı arkası kesilmeyen talepler gelmeye başladı. Avrupa Osmanlı Devleti'nin hazırladığı ıslahat programından memnun olmamıştı. Bunu yetersiz bulduklarını ifade ediyorlardı.<sup>28</sup> Avrupa Devletlerinin Osmanlı Devleti'nin hazırladığı ıslahat programından memnun olmayışlarının asıl sebebi Makedonya'da Osmanlı idaresinin kuvvetlenmesini istememelerinden kaynaklanıyordu. Osmanlı Devleti'nin hazırladığı ıslahat programları Rumeli'deki Hıristiyanlar lehine olduğu halde Avrupa Devletleri Babıâli ile Balkan Devletlerini baş başa bırakmak istemiyorlardı.<sup>29</sup>

Rumeli'deki Hıristiyan halkın huzur ve refahını artırmak amacı ile yapılan ıslahat programları fazla bir işe yaramıyor anarşi ve terör olaylarında herhangi bir azalma olmuyordu. Osmanlı Devleti Hıristiyanlar için ıslahat

26 Sait Paşa, *Sait Paşa'nın Hatıratı...*, ss. 154-157.

27 Aram Andonyan, *Balkan Harbi Tarihi, İstanbul: Sander, 1975* s. 141; Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, s. 157; İnal İbnülemin Mahmut Kemal, *Son Sadrazamlar*, İstanbul: 1982, c.9, s.662.

28 David Wade Dewood, *European Diplomacy in The Near Easten Question 1906- 1909*, İllinois University, 1940, s. 20.

29 Sait Paşa, *Sait Paşa'nın Hatıratı...*, ss. 206- 207.

programlarıyla uğraşırken Bulgar Komiteleri Makedonya'da her türlü vahşet ve işkence yapıyordu.<sup>30</sup> Makedonya'nın muhtariyetini temin için genel bir ayaklanma tasarlanıyordu. Genel isyandan üç gün önce Makedonya ve Edirne ihtilal komitesinin ikinci şubesinden Manastır'daki Avrupa Devletleri konsoloslarına gönderilen bir yazıda Hıristiyanların İslam köylerine taarruzlarını şimdiye kadar önlediklerini fakat bundan sonra önleyemeyeceklerini bunun mesulünün de silahlı kuvvetlerini mahvetmek için emir veren Türk Hükümeti olduğunu bildiriyorlardı<sup>31</sup>. Hâlbuki bu isyan on yıldır planlanıp hazırlanmakta idi.1903'ün Ağustos başlarında meydana gelen İinden isyanı sırasında Manastır vilayetinin merkez ilçesi ile Kırçova, Resne, Pirlepe kesimlerinde Kosova vilayetinin Koçana, Osmaniye, Koçarin taraflarında Selanik vilayetinin özellikle merkez ilçesinde ve Serez Sancağında ve bütün bu yerlerin çevresindeki ilçe ve köylerde ayaklanmalar baş gösterdi. Demiryolu köprülerin havaya uçurulduğu gibi telgraf hatları da tahrip edildi. Birçok çiftlik yakıldı. Bazı ilçelerdeki Hükümet konakları ve Jandarma Karakolları yakıldı yıkıldı. Jandarma Reji kolcuları köylüler ve memurlar şehit edildi. Müslüman köyleri basıldı ve halk adeta katliama tabi tutuldu. Tabi bu karışıklık içinde Müslümanların çok Bulgarların az olduğu yerlerde Bulgarlar aynı akıbete uğradılar.<sup>32</sup> Hükümet bu isyanı bastırmak için aylarca uğraşmak zorunda kaldı. Ancak üç üç buçuk aylık bir sürede isyan güçlkle bastırılabilirdi. Makedonya ve Edirne ihtilal komitesinin hareketi şiddetle ezildi.

Bulgar komitecileri isyan hareketine başlarken bu isyanın Makedonya'yı bir yangın yerine çevireceğini, kendileri için ölümle neticeleneceğini, hatta bastırılabilceğini biliyorlardı. Ancak onların bütün isteği hareket bastırılrsa bile Makedonya'nın emniyet ve asayişten yoksun bir yer olduğunun bilinmesini Avrupa Devletlerinin bu işe el koymasını ve Makedonya'nın kendilerine verilmesini istiyorlardı. Zaten Makedonya'da muhtar bir Bulgar Devleti kurulması dileklerini programlarının başına yazmışlardı. İsyân bunu temin etmedi ama Avrupa Devletlerinin işe el koymasını sağlamak konusunda başarılı oldu.<sup>33</sup>

30 Ali Naci Karacan, *Ya Hürriyet...*, s 54.

31 B.O.A Rumeli Müfettişliği Evrakı , TFR 1- KNS, Dosya No1 Sıra no: 19 Tarih 1321, 5.5, Belge Adedi 2

32 Tahsin Uzer, *Makedonya Eşkıyalık Tarihi ve Son Osmanlı Yönetimi*, Ankara: 1979, s. 154.

33 Ali Naci Karacan, *Ya Hürriyet...*, s. 70.

Bu isyandan sonra Avrupa Devletleri Makedonya ile daha fazla ilgilenmeye başladılar. İslahat taleplerinin ardı arkası kesilmedi.1903 sonlarında Osmanlı Devleti İngiltere Rusya ve Avusturya'nın hazırladığı Müerzstek ıslahat programını kabul etti. Fakat bu program da işe yaramadı.

Programın uygulanması ile bazı olumlu sonuçlar alınıp nispi bir sükûnet tesis edildiyse de komitacılığın ve terörün önü alınamadı.<sup>34</sup> Bu program tüm taraflarca itham edildi ve hayal kırıklığı doğurdu. Bulgarların Sırp ve Yunanlıların arasını açtı.<sup>35</sup> Bu tarihten sonra Bulgar komiteleri ile savaşmak için Rum, Sırp ve Ulah çeteler kuruldu. Rumeli müfettişi Hüseyin Hilmi Paşa da Rum çetelerin 1904 Ağustosundan itibaren görülmeye başladığını söylüyordu.<sup>36</sup> Müerzstek programının uygulanması Makedonya olaylarını azaltmadı ancak farklı bir safhaya soktu.

Nispeten sakin geçen 1904 yazından sonra<sup>37</sup> 1905'te eşkıyalık olayları yeniden alevlenmeye başladı. Bu defa Rum, Sırp ve Ulah çeteleri de eşkıyalık ve terör hareketlerine başlayacaklardı.<sup>38</sup>

Yapılan jandarma reformu doğrultusunda Makedonya'ya tayin edilen yabancı subaylar tabii oldukları hükümetlerin politikaları ve menfaatlerine uygun hareket ediyorlardı. Bu durum zaten karışık olan durumu daha da karışık hale getirdi. Bölgede yaşayan insanlar polise, jandarmaya, mahkemeye v.s. intikal etmesi gereken sorunlarını hangi merciye yapacaklarını şaşırılmışlardı. Bir taraftan Osmanlı Devleti'nin memurları, diğer taraftan yeni gelen yabancı subaylar, konsoloslar adli ve mali işler de dâhil olmak üzere her işe karışıyorlardı. Devlet içerisinde birkaç devlet meydana gelmişti. Yabancı subaylar, Konsoloslar, Papazlar, çeteler her birisi kendi kurallarını uygulamaya başlamışlardı. Bölgede büyük bir idari karmaşa yaşanıyordu.

10 Temmuz 1905'te Vodina metropolitinden Rumeli Müfettişliğine gönderilen yazıda: Vodina'da jandarma tensikine memur edilen Rus zabitan

34 Fahir Armaoğlu, *19 yy. Siyasi Tarihi...*, s. 589.

35 David Wade Dewood, *European Diplomacy in the Near Eastern ...*, s. 21.

36 M.M.Z.C. c1 s. 375.

37 Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi...*, s. 185.

38 BOA, TFR1-KNS Dosya No: 6 Sıra No: 580, Tarihi 1323. 2.15 BA2; BOA, TFR1-KNS Dosya No:10, Sıra No: 944, Tarihi 1324.3.15. BA4; BOA, TFR1-KNS Dosya No:10 Vesika No:944 Tarihi 1324.3.15. BA4; BOA, TFR1-KNS Dosya No:6 Sıra No:589 Tarihi 1323.2.22. BA1

İslam ve Rum Hıristiyanların işlerine bakmadığından, şikâyet ediliyor ve Nise köyü Hıristiyan halktan üç kişinin Bulgar eşkiyasınca yaralanmış olduğu halde olayı tahkike gitmiş olan askerin üstüne atılarak asker yaraladı diye Hıristiyanları Müslümanlara karşı teşvik ettiği, Rumları Bulgar olmaya zorladığı belirtiliyor ve bu Rus jandarmanın hareketlerine mani olunması isteniyordu.<sup>39</sup>

29 Temmuz 1905'te Vodina Metropolitliğinden Rumeli Müfettişliğine yukarıdakine benzer şikayetler gelmişti: Vodina'da jandarma tensikine memur olan Rus zabitin Mihâil Peçof'un mülkiye memuru sıfatını takınarak öyle hareket ettiği köylerdeki Rum Ortodoks halkı Bulgar olmaya zorladığı, halkı Osmanlı memurlarını şikayet etmeye teşvik ettiği ve bundan başka Yenice – Vardar kazasının jandarma tensikine memur olan Rus zabiti Nikola Agora Efendi'nin de kaza dahilindeki köylere giderek buradaki halkı Bulgar olmaya zorladığı eğer bu kişi Osmanlı Devleti'nin vekili ise kaza kaymakamlarına değil bu kişilere müracaat edilmesi lazım geldiği bu hususun aydınlatılması isteniyordu.<sup>40</sup>

Makedonya terör olaylarının bu kadar büyük çapta ve kanlı olması savaşın sadece ordular ve çeteler arasında değil bizzat halkların kendileri tarafından yürütülüyor olmasından kaynaklanmaktaydı. Ayrıca her bir çete mensup olduğu devlet tarafından yönlendirilmekte ve destek görmekteydi. Bulgar çetelerinin Bulgaristan Rum çetelerinin Yunanistan Sırp çetelerinin Sırbistan Ulah çetelerinin Romanya tarafından desteklenip teşvik edildikleri bilinmekteydi. Bu konuda Türk arşivlerinde pek çok belge bulunmaktadır.<sup>41</sup> Makedonya'da yaşayan tüm halklar çok büyük acılar ve sıkıntılı günler geçirmişlerse de bu barut fıçısının ortasında en çok ezilen kesim Türkler olmuştur. Makedonya'da o yıllarda en büyük nüfusu teşkil eden Türk İslam halkı Makedonya'yı kan gölüne çeviren her türlü vahşeti akla hayale gelmedik işkenceleri yapan çetelerin zulmü ve baskısı altında inliyordu. Osmanlı ordusu bu çetelerle savaşıyor ancak çoğu zaman yetersiz kalıyordu. Çatışma sadece çeteler ve onları kovalayan Türk askeri arasında kalmıyor çoğu zaman masum günahsız Türk Müslüman ahali çetelerin

39 BOA, TFR1- KNS, Dosya No: 7, Sıra No:629 Tarihi 1323.5.7.BA1

40 BOA, TFR1- KNS, Dosya No:7 Sıra No:640 Tarihi 1323 .5.26, BA1.

41 BOA, TFR1- KNS, Dosya No:7 Sıra No:654, Tarihi:1323 6.11.BA1; BOA, TFR1- SFR, Dosya No:1 Vesika No:98, Tarihi 1323.11.26.BA18; BOA, TFR1- SFR, Dosya No:1Sıra No:98, Tarihi 1323.11.6. BA18; BOA, TFR1- SFR, Dosya No:1Sıra No:98, Tarihi 1323.11.26. BA18; M.M.C. 2 c.1. s.376.

kurbanları oluyorlardı. Yapılan tüm ıslahatlar buradaki Hıristiyan unsurun durumunu iyileştirmek amacıyla yönelikti Türk ve Müslüman kesim adına hiçbir yenilik ve iyileştirme düşünülmüyordu. 1902'de 1903'te yapılan ıslahat programları 1905'te yapılan mali ıslahat programları jandarma reformu yabancı subayların Makedonya'ya gelmesi gibi ıslahat programlarının uygulanması Makedonya'daki Türk idaresini tamamen alt-üst etti. Osmanlı Devleti Makedonya'da giderek her konuda inisiyatifini kaybetmeye başladı. Bu durum özellikle 1905'te yabancı subayların gelmesiyle daha da belirginleşmişti. Osmanlı Devleti konsolosların haberi olmadan bir Rum'u tevkif edemiyordu. Zira bu konuda Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasında konsoloslar mukavelesi imzalanmıştı. Osmanlı Devleti suç işleyen bir Rum'u tevkif edeceği zaman hemen konsoloslar devreye giriyor buna engel oluyorlardı. Osmanlı Devleti ancak suçüstü halinde işlem yapabiliyordu. Konsolosların buna bile tahammülleri yoktu.<sup>42</sup> Rumeli adım adım yabancı kontrolüne giriyordu. 1906'da Rumeli'de işler o derece karışık bir hale gelmişti ki hangi köyün Rum hangi köyün Bulgar hangisinin Sırp olduğunu hangi kilisenin hangi tarihte kime ait olduğunu hangi mektebin hangi tarihte hangi lisanla eğitim yaptığını tespit etmek bazen imkânsız hale geliyordu. Bu tarihlerde Kosova valisi bulunan Mahmut Şevket'ten Rumeli müfettişi Hüseyin Hilmi Paşa'ya gönderilen çeşitli yazılarda bu durumu açıkça görmek mümkündür.<sup>43</sup> 1907'de Makedonya olaylarının farklı bir safhaya girmesinin en önemli sebeplerinden birisi de 1905'te İngiltere'de Sir Edward Grey<sup>44</sup> 1906'da Rusya'da İzvolski ve Avusturya'da Aerenthal'in dışişleri bakanlıklarına gelmeleri idi.<sup>45</sup>

Abdülhamit Avusturya, Rusya ve İngiltere'nin baskısı ile 1907'de bir adli reform programı yapmak zorunda kaldı.<sup>46</sup> Bu reform planı çerçevesinde Makedonya hapishanelerinin ıslahı konusu gündeme geldi. Avrupalı Devletler Makedonya hapishanelerini gezerek raporlar yazdılar ve konsoloslara sundular. Konsoloslar da bu raporu Rumeli müfettişi Hüseyin Hilmi Paşa'ya sundular. Raporlarda hapishane binalarının durumu içindeki mahkum sayısı kaçının Müslim kaçının gayrimüslim olduğu vs...hususlar bildiriliyor-

42 BOA TFR1 – KNS, Dosya No:8 Sıra No:707-1, 1323.11.14.BA2.

43 BOA TFR- KNS Dosya No:8 Sıra No: 730 1324.2.23, BA.7.

44 Joseph Heller, *British Policy Towards The Ottoman Empire,(1908-1914)* London: Frank-Cass, 1983, s. 3.

45 Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi...*, s. 216.

46 David Wade Dewood, *European Diplomacy...*, s.23.

du.<sup>47</sup> Bu raporda dikkat çeken husus Müslim ve gayrimüslim sayılarındaki orandı. Bu raporlar incelendiğinde Osmanlı Devleti'nin kanunları uygularken Müslim ve gayrimüslim ayırımı yapmadığı son derece adil davranıldığı hatta gayrimüslimlere daha fazla müsamaha gösterildiği ortaya çıkıyordu.

1908 yılına gelindiğinde bu yılın başlarında Makedonya'daki çete faaliyetleri öldürmeler propagandalar tehditler şikâyetler olanca hızıyla devam etmekteydi. Avrupalı Devletler özellikle İngiltere bıkıp usanmadan Makedonya için yeni ıslahat programları teklif etmekte ve Babîâli bunu reddedip kendisi bir program hazırlamakta idi. Abdülhamit İngiltere'den duyduğu kuşkularında pek haksız sayılmazdı. Çünkü İngiliz Dışişleri bakanı Edward Grey'nin bütün amacı Makedonya'yı İstanbul'un direk yönetiminden ayırmak idi. Kral 7. Edward'da aynı paralele düşünüyordu. Tahta çıkar çıkmaz Sultan Abdülhamit'e karşı bir haçlı seferi düzenlemeyi kendisine görev edinmişti. Tek hedefi ve tutkusu Makedonya olmuştu. İngiltere sürekli bu sorunu kıskırtarak geçerliliği olmayan reform projeleri üretiyordu.<sup>48</sup> Abdülhamit bu reform projelerinden şüphelenmekte de haksız değildi. Eğer her teklife razı olsaydı ve bunların tümü uygulansaydı bunun sonucu İmparatorluğun bir an önce dağılmasından başka bir şey olmayacaktı.<sup>49</sup> Edward Grey'nin sürekli reform talep etmesi Osmanlı Devleti'ni Almanya'nın kucağına itti. Esasen Almanya ve Fransa'nın politikalarını diğerlerinden ayırmak gerekiyordu. Bu iki Devlet ekonomik çıkarların korunmasını düşünüyorlardı. Ancak onların politikaları da Osmanlı Devleti'ne en az diğerleri kadar zarar vermişti.

Avusturya büyük Sırbistan ihtimalini Avusturya Macaristan için en büyük tehlike olarak görüyordu. Sırbistan da Bosna-Hersek' i Slav toprakları olarak görüyor ve bu toprakları elde ederek Adriyatik denizine çıkmak istiyordu. Bundan dolayı Avusturya 1908 yılı başından itibaren Makedonya'da daha aktif bir politika uygulamaya başladı. Sırbistan'a karşı Bulgaristan'a destek veriyordu. İtalya ise Avusturya Macaristan ile arayı bozmak ve oyun dışı kalmak istemiyordu. Çökmek üzere olan devletin mirasından pay almak için Almanya ile işbirliğine girmişti ve reformcuları kınıyordu.<sup>50</sup>

47 BOA TFR 1 KNS, Dosya No: 9 Sıra No:831,Tarihi 1325.5.3. BA 5.

48 David Wade Dewood, *European Diplomacy...*,ss. 35-38.

49 David Wade Dewood, *European Diplomacy...*, s. 114.

50 David Wade Dewood, *European Diplomacy...*, s. 39.

Abdülhamit bütün bu müdahalelerden son derece rahatsız oluyordu. Makedonya olaylarının bölgedeki kötü idareten değil komiteler arasındaki büyük çekişmelerden Avrupa Devletlerinin ve Balkan Devletlerinin elçiliklerinin kötü niyetli diplomasisinden kaynaklandığını ifade ediyordu.<sup>51</sup> Abdülhamit Makedonya'daki terör olaylarını büyük askeri güç kullanarak yok edemedi. Çünkü bu durumda Avrupa'nın Türk zulmü diye yaygara koparacağını biliyordu. O da Avrupalı güçlerle birlikte olayları protesto ediyordu. Abdülhamit bölgedeki olaylara ses çıkarmasa bu defa da Babıâli'nin olaylara göz yumduğundan şikâyet ediliyordu. Nitekim 14 Ağustos 1907'de Manastır da ki İngiliz konsolosu Türk askerinin yönetiminin denetlendiğini ve yetersiz bulunduğunu yazmakta ve bundan şikâyet etmekte idi.<sup>52</sup> Makedonya probleminin Türklerin kötü idaresinden değil görünürde Makedonya dostu olan Sırp- Bulgar- Yunan ve Romenler arasındaki amansız düşmanlıktan kaynaklandığını batılılar da kabul ediyorlardı.<sup>53</sup> Avrupalı güçlerin devamlı surette müdahalesi Jön Türkleri alarma geçirmiş Abdülhamit'i boyun eğdiği için suçlayıp tahttan indirilmesi yolunda açıkça propaganda yapmaya başlamışlardı.

58

II. Abdülhamit 1907 sonunda içinde bulunduğu durumu şöyle ifade etmişti. "4 Yıldır tüm güçlere en büyük imtiyazları tanıdım fakat onlar bana huzur vermiyorlar. Her imtiyaz daha çok talebe yol açtı. Her sabah uyandığımda 3 vilayetin hükümdarlığını kaybetmiş olma riskini taşıyorum. Avrupalılar Hıristiyanlar arasındaki kanlı didişmelerden benim hükümetimi suçluyorlar. Fakat sıkıntının asıl kaynağı olan Sofya, Belgrad ve Atina'ya nazik davranıyorlar" daha fazla hesap vermeye boyun eğmeyeceğini ifade eden II. Abdülhamit bu inançlarında tek başına değildi. Fransa büyükelçisi ile Selanik'teki Fransız konsolosu da aynı fikirde idi. Reformların Makedonya'yı örnek bir vilayet haline getirmesi durumunda bile Hıristiyan vatanperverlerin birbirini katletmeye devam edeceklerine inanıyorlardı. Makedonya'daki Türk idaresinin Sırp Bulgar Yunan idarelerinden daha dürüst olduğunu söylüyorlardı. Abdülhamit'in Makedonya'daki sorunu nasıl düzeltebilirim sorusuna Di Giorgis Paşa<sup>54</sup> "bölgeden piskopos ve patrikhane yetkililerini ve okul müdürlerini yabancı ticari acenteleri ve konsolosları atarak" diye cevap ver-

51 David Wade Dewood, *European Diplomacy...*, s. 28.

52 Aubrey Herbert, Ben Kendim, *A Record of Eastern Travel*, London: Hutchinson, 1925, s. 30.

53 David Wade Dewood, *European Diplomacy...*, s. 28.

54 1904'te Makedonya'da Osmanlı Jandarmasını Tensikine memur edilen İtalyan Generali.



mişti.<sup>55</sup> Makedonya'yı elde etmek isteyen güçlerin karşısında Abdülhamit pek çekimser kalmadı. II. Abdülhamit'in Balkan politikasının esasları bunlar arasındaki rekabeti körüklemek ve anlaşmalarına imkân vermemektir.<sup>56</sup>

Meşrutiyetin ilanı Makedonya'da büyük bir coşku sevinçle karşılandı. 33 yıldır Abdülhamit'in baskıcı yönetiminden bıkmış olan halk sokaklara dökülerek sevinç gösterilerinde bulundular. Şimdi ülkeye hürriyet geliyordu. 24 Temmuz günü Makedonya sokaklarında Müslüman hocalarla Rum ve Bulgar Papazlar birbirleri ile öpüşmekten geri kalmadılar.<sup>57</sup> Hıristiyan unsurlar çok memnundu. Manastırda, köprülüde ve Rumeli'nin diğer yerlerinde Meşrutiyet muhteşem törenlerle ilan edildi. Enver Paşa Köprülüden hastayı tedavi ettik şeklinde Müfettiş Hilmi Paşa'ya telgraf çekiyordu.<sup>58</sup> Selanik şehrinde tam 3 ay neşeli şenlikler yapıldı. Çeteler dağdan inerek silahlarını bırakıyorlardı.<sup>59</sup> Makedonya komiteleri ile İttihat ve Terakki birbirleri ile sarmaş dolaş olmuşlardı. Şimdi İttihat ve Terakki Sırp Yunan ve Bulgar vs... unsurları Osmanlılık cereyanı altında birleştirebileceğini zannediyordu. Bütün Bulgar Sırp ve Yunan çeteleri silahlarını bırakıp dağdan iniyor ve yerlerine yurtlarına gidiyorlardı. Meşrutiyetten sonraki ilk günlerde Selanik Manastır ve Kosova'da dağdan inen çetelerle İhtilali yapanlar kol kola geziyorlardı.<sup>60</sup> Müfettiş Hilmi Paşa takip ettirdiği çetelere şimdi nutuklar çekiyor barış ve kardeşlik içinde olmalarını öğütüyordu. Makedonyalı köylüler bir yandan çetelerden diğer yandan onları takip eden askerlerden çok çekmişlerdi. Adalet, eşitlik, barış, hürriyet sloganı ile gelen yeni rejime 4 elle sarılmışlardı. Bulgar çeteleri şimdi Bulgar Meşrutiyet kulüplerine döndü. Bu kulüpler Kanun-ı Esasi kulüpleri diye anılıyordu. Rumlar ve Ermenilerde bu adı taşıyan kulüpler kurdular. Aynı yıl Selanik'te kulüpler kongresi toplandı. Tümü federatif bir yapı içerisinde düzenlendi ve merkez bürosuna bağlandı. Bu kulüpler tedhişçi çete örgütlerinden vazgeçilerek yasal Meşrutiyet kulüplerinin örgütlenmesini istemişlerdi. Bu örgüt Makedonya kentlerinde hatta İstanbul'da bile kulüpler kurdu. 1909'da Federalist Bulgar Fırkası kuruldu. Bu örgüte Osmanlı basını şüphe ile bakmıştı. Meşrutiyet kulüpleri Virho-

55 David Wade Dewood, *European Diplomacy...*, s. 29.

56 Tahsin Paşa, *Abdülhamit ve Yıldız Hatıraları*, İstanbul: 1931, s. 63.

57 Fahir Armaoğlu, *19 yy. Siyasi Tarihi...*, s. 603; Şevket Süreyya Aydemir, *Makedonya'dan Orta Asya'ya...*, s. 551.

58 Şevket Süreyya Aydemir, *Makedonya'dan Orta Asya'ya...*, s. 552.

59 Tahsin Uzer, *Makedonya Eşkiyalık Tarihi...*, s. 93.

60 Ali Naci Karacan, *Ya Hürriyet...*, s. 78.

vist partisine bağlı yani ilhakçı idiler. Federalist parti ise Santralist partiye bağlıydı vedaha ılımlı bir çizgisi vardı. Bir Balkan Federasyonu kurulmasını ve Makedonya'nın özerkliğini bu yolla gerçekleştirmek istiyordu.<sup>61</sup> Her iki kuruluşunda ayrılıkçı nitelik taşıdıkları açıktı. Ancak şimdilik Osmanlılık kisvesine bürünmüşlerdi. Meşrutiyetin ilanından sonra o gün siyasi suçlulara af çıkarılmış<sup>62</sup> bir müddet sonra bütün suçlular bu af kapsamına alınmış tüm Makedonya hapishaneleri boşalmıştı.<sup>63</sup> Bu arada Makedonya'ya reform programları çerçevesinde gelen bütün yabancı asker ve sivil ajanlar hükümetleri tarafından geri çekildiler.<sup>64</sup> 20 Ağustos' da Avusturya ile Almanya 3 Ekim'de de diğer güçler kuvvetlerini çektiler. Buna karşılık Osmanlı Devleti de Makedonya'daki reformları takip edip denetlemesi için kurduğu Rumeli müfettişliğini kaldırdı. Hüseyin Hilmi Paşa'yı geri çekti.<sup>65</sup>

1908' de ilan edilen Meşrutiyet Makedonya'da geçici bir barış havası estirmiş ancak bu çok kısa süreli oldu. İttihat ve Terakkinin Osmanlı Devleti'ni yeniden yapılandırma çabaları ne yurt içinde ne de yurt dışında işe yaradı. Makedonya da Meşrutiyetin yarattığı dostluk, barış, hürriyet havası kısa süre sonra yerini eski çatışmalara bıraktı. 5-6 ay sonra Makedonya'da her şey tekrar eski haline döndü. Büyük bir hayal kırıklığı yaşandı.<sup>66</sup> Meşrutiyetin ilanından kısa bir süre sonra Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilan etmesi ve Avusturya'nın Bosna-Hersek'i ilhak ettiğini açıklaması İttihat ve Terakkinin yurt içindeki prestijini büyük ölçüde sarsmıştı. Meşrutiyetin ilanından henüz 3 ay geçtikten sonra Bosna Hersek'in ilhakı Rumeli'de Osmanlı hâkimiyetinin çözülmesinde ilk büyük adımdı. Bunu diğer gelişmenin takip edeceği muhakkaktı. Bulgaristan sadece bağımsızlığını ilan etmekte kalmamış Makedonya üzerindeki eski taleplerini gerçekleştirmeye koyulmuştu. Sırlar, Karadağlılar, Yunanlılar Makedonya'daki faaliyetlerine yeniden başladılar.<sup>67</sup> Gelişen iç ve dış olaylar İttihat ve Terakkiye karşı bir muhalefetin gelişmesine sebep oldu.<sup>68</sup> Nihayet bu birikimler sonucu 13 Nisan 1909'da

61 Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler*, İstanbul: 1984, ss. 518-519.

62 Sait Paşa, *Sait Paşa'nın...*, s. 447.

63 M.M.Z.C Devre 1, İçtima Senesi 1 c. 6, ss.4-5.

64 David Wade DeWood, *European Diplomacy...*, s. 68; Cemal Kutay, *Türkiye Tarihi*, c. 16, İstanbul, ty., s. 9450

65 Tahsin Uzer, *Makedonya Eşkiyalık...*, s. 93.

66 Ahmet Reşit Bey, *Canlı Tarihler*, 1890- 1922, İstanbul: 1945, s. 147.

67 Akdes Nimet Kurat, *Türkiye ve Rusya*, Ankara, 1970, ss. 155-156.

68 Sina Akşin, *31 Mart Olayı*, Ankara, SBF Yayını, 1970, ss. 223-292.

başlayan olaylar bir irtica olayı şeklinde patlak verdi.<sup>69</sup> İstanbul'daki gerici ayaklanma Rumeli'deki İttihat Terakki şubelerinde ve ordu içinde Meşrutiyetin tehlikede olduğu kanaatini uyandırdı.3. Ordu komutanı Mahmut Şevket Paşa hareket ordusu adında ki bir orduyu İstanbul'a gönderdi. Bu ordu kısa sürede İstanbul'daki ayaklanmayı bastırdı. Tehlike böylece önlenmiş oldu. Meclis 27 Nisan 1909'da II. Abdülhamit'in tahttan indirilmesine karar verdi. Yerine kardeşi 65 yaşındaki Mehmet Reşat Padişah oldu.<sup>70</sup> Böylece yönetimi tamamen ele alan İttihat ve Terakki.<sup>71</sup> Makedonya sorununu kesin olarak çözmeye karar verdi. Ancak İttihat ve Terakkinin yürüttüğü politikalar sorunu çözmek bir tarafa Balkan İttifakların hazırlanmasına zemin hazırlayarak problemin çözümünü zorlaştırdı.

1909 yılında Anayasanın bazı maddeleri değiştirilirken<sup>72</sup> dernek şeklinde örgütlenme hakkı bulunmakla birlikte Osmanlı toprak bütünlüğünü kamu düzenini bozmak İmparatorluktaki ırkları bölmek ya da Anayasayı ortadan kaldırmak üzere kurulan tüm gizli dernekler yasaklanıyordu.<sup>73</sup> Makedonya'daki örgütler bundan çok rahatsız olmuşlardı. Çeşitli etnik gruplar özellikle Bulgarlar Makedonya'da ulusal kulüpler kurmak için bu maddeden faydalanmışlardı. Bunlar Meşrutiyet ilan edilince silahlı eylemi bırakarak sadık Osmanlı vatandaşı sıfatıyla açık ulusal bir organizasyonu oluşturan kulüpler kurmuşlardı.<sup>74</sup> Artık bunların amaçları silahlı çatışma yerine seçimdi. Fakat gizlice silahlanmaktan da geri durmuyorlardı. İttihat ve Terakki bir müddet sonra bu siyasi organizasyonların yarattığı tehlikeyi görmüş ve bunlarla sistematik bir mücadeleye girmişti.8 Ağustos 1909'da meclis dernekler yasasını kabul etti.<sup>75</sup> Bu kanun ırkçılık temeline dayanan her türlü organizasyonu yasaklıyordu. Böylece kulüplerin kendilerine değil ama yasal varlıklarına son verildi. Bu sırada Bulgarların Makedonya'da 67 kulüpleri bulunmaktaydı. Bundan sonra kulüpler açık mücadelenin imkânsız haline geldiklerini anladılar ve tekrar çete faaliyetlerine dönmeye başla-

69 Fahir Armaoğlu, 19 yy. Siyasi Tarihi...,s. 608.

70 2. Tertip Düstur, c 1, ss. 166-167.

71 Cemaleddin Efendi, *Siyasi Hatıralarım*, İstanbul: Tercüman Gazetesi, 1978, s. 49.

72 M.M.Z.C Devre 1, içtima senesi1, c. 3, ss. 1-33.

73 Takvim-i Vaka-i, sayı 321, 22 Ağustos 1325, 120 Madde.

74 George F. Kenan, *The Other Balkan Wars...*, s. 35.

75 M.M.Z.C. Devre 1, İçtima senesi 1 127 İnikad c.6, s. 230.

dılar.<sup>76</sup> 8 Mayıs 1909'da çeteler kanunu çıkarıldı. Çete mensubu oldukları ve silahlı eyleme girdikleri saptanan kişilere ve bunların liderlerine ağır ceza getiriliyordu.<sup>77</sup> Makedonya'daki Bulgarları en çok rahatsız eden uygulamalardan biri de Bosna'dan gelen Müslüman muhacirlerin Makedonya'ya yerleştirilmek istenmesi oldu. Bulgar mebuslardan Pançedoref efendi Bosnalı göçmen iskanına şiddetle karşı çıkmış ve yeni yapılan nüfus tarihine göre Makedonya'da İslam nüfusunun %62 olduğunu ipek ve İlbasanda bunun %66'ya kadar çıktığını ve Osmanlı Devleti'nin Makedonya'da İslam nüfusunu arttıracak bir politikaya ihtiyacı olmadığını bundan Osmanlı Devleti'nin ne gibi bir fayda umduğunu bilmediğini hükümetin yerli halkın çiftliklerini satın alarak muhacirleri buraya yerleştirdiğini topraksız kalan köylerin yeniden çeteciliğe başlayacaklarını Devletine anasırı arasında fark gözetmemesi gerektiğini hükümetin Makedonya'ya Müslüman muhacir getirmekle asayişini temin edemeyeceğini ifade ediyordu.<sup>78</sup> Buna karşı dahiliye nazırı Talat Bey'de Bosna'dan gelen muhacirlerin Rumeli'ye iskan edilmelerinin maksadının iklimin o halka uygun olmasından kaynaklandığını Devletin muntazam bir hicret politikası takip etmediğini göçmen gelmesi için bir teşvikte bulunmadığını bilakis gelen göçmenleri iskandan aciz bulduklarını fakat kimsenin arazisine muhacir iskan etmediklerine satılmakta olan çiftlikleri satın alarak o araziye muhacir iskan edildiğine ancak katiyen o çiftliklerde yarıcılık ile geçinenleri kollarından tutup atmak şeklinde bir uygulama yapmadıklarını adilane olmak üzere onlara da muhacirlere verildiği kadar arazi verildiğini beyan ediyordu.<sup>79</sup> Fakat Bulgar mebuslar dahiliye nazırının verdiği bu izahattan tatmin olmadılar. Çünkü onların muhacir iskânlarına karşı çıkmalarının sebebi tamamen siyasi idi. Fevzi Çakmak'ın *Garbi Rumeli'nin Sureti Ziyağı* isimli eserinde Osmanlı Devleti'nin iyi bir iskân politikası takip edemediğine Bosna'dan gelen Müslüman muhacirlerin genellikle Osmanlı hudutlarına yerleştiklerine onlardan gereği gibi istifade edilemediğini, eğer düşman anasının çok olduğu yerlere yerleştirilselerdi İstenilen maksadın temin edebileceğini söylüyordu.<sup>80</sup> Meşrutiyetin getirdiği barış ve kardeşlik havası çok kısa sürmüştü. Şimdi çete reisleri tekrar dağlara çıkmışlardı. Bir müddet sonra Makedonya olayları eskisinden daha şiddetli bir şekilde zuhur edecekti.

<sup>76</sup> George F. Kenan, *The Other Balkan Wars...*, s. 36.

<sup>77</sup> Stanford Shaw, çev. Ezel Kural, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, İstanbul: 1983, s.344.

<sup>78</sup> M.M.Z.C., Devre 1 İçtima Senis 3, 7. İnikat c.1, s160.

<sup>79</sup> M.M. Z.C., Devre 1 İçtima Senin 3, 7. İnikat c.1, s 161.

<sup>80</sup> Fevzi Çakmak, *Garb-i Rumeli'nin...*, s. 3.

Rum patrikhanesinin Osmanlı Devleti'nden yıllar önce almış olduğu bir takım ayrıcalıklar Rumlara diğerlerinden üstün bir durum sağlıyordu. Bu meşrutiyete kadar böyle devam etti. Fakat ittihat ve Terakki devlet içerisinde bulunan anasırın eşitliği adına Bulgarlara da Rumlarla eşit bir statü sağlamak gerektiğini bu eşitliği sağlarsa aradaki ihtilafın kalkacağını ve Makedonya'daki durumun düzeleceğini zannediyordu. Devr-i Sabıkın tam aksine Bulgarlar lehine bir politika takip etmeye başladı. Bunda Girit'in Yunanistan'a ilhaki teşebbüslerine duyulan tepkinin de rolü vardı. Kiliseler kanunu çıkarılmasının en önemli sebebi Bulgarlara Rumlarla eşit bir statü sağlanmasının istenmesi idi. Kilise ve Mektepler Kanunu bunu sağlıyordu. Kiliseler Kanunu başlangıçta, ihtilafı arttırmış gibi görünse de çok geçmeden Osmanlı Devleti aradaki ihtilafı kanun gereği kendisi üstlenecek, kilisesi olmayana kilise yapacak ve aradaki ihtilafı kendisi çözmeye başlayacaktı. Bu durumda iki kilisenin kendi aralarında rekabet etmelerine lüzum kalmıyordu. İki kilisenin birbirlerine karşı düşmanlığı giderek Osmanlı Hükümeti'ne çevrildi ve aralarında ittifak belirtileri görülmeye başlandı. İki unsur arasındaki rekabet yok edilerek ittifak için uygun zemin Türkler tarafından hazırlanmış oluyordu. Balkan ittifaklarının hükümetlerden önce kiliseler, din adamları ve çeteler arasında başladığı belgelerden açıkça anlaşıyordu.

Bulgar ve Rumlar arasında meydana gelecek olan yakınlaşmanın İttihat ve Terakki'nin Türkçülük politikalarına karşı olduğu belirtilmekteydi.

12 Şubat 1911'de Bulgaristan Maliye Nezareti Müşaviri Doktor Eslaf Cife Rum ve Bulgar unsurlar arasında akdine çalışılan yakınlaşmanın şekil ve mahiyetine ait Bulgar Eksarhı ile yaptığı konuşmanın raporunu Emniyet-i Umumiye Dairesine gönderdi. Oradan da aynı rapor 13 Şubat 1911'de Sadrazamlığa gönderildi. Bulgar Eksarhı Rum ve Bulgar milletleri arasındaki yakınlaşma konusunda sorulan bir soruya şöyle cevap vermişti:

Türkler buna şüpheli bir nazar atfetmeye başladılar. Gayrimüslimlerin ittihat etmelerine dair ilan eylemiş oldukları beyanname mefadına büsbütün muhalif harekette bulundular. Türklerin bu meseleye fena ve şüpheli bakmaları bu yakınlaşmanın Sofya ve Atina'dan emredildiğine dair zuhur eden şayiadan ileri gelmiştir. Sonra bazı Türk gazeteleri şüpheleri daha ileri götürüp yaklaşmanın Makedonya'da Rum ve Bulgar çetelerinin birlikte hareketlerini temin için yapıldığını söylemeye kadar ileri gittiler. Bu havadis Belgrad'dan yazılmıştır. Çünkü Rumlarla, Bulgarların İttifakından Sırp-

lar hiçbir vakit memnun olmazlar. Çünkü bu ittifak ile Sırp propagandası Makedonya'da esasından sarsılır. Bu Sırp entrikası genç Türklerin gazetelelerinde de yer bulmakla beraber Bulgarlarla Rumlar hakkında bazı kanunlar ihrazıyla da meseleye fazla ehemmiyet verilmektedir. Sırp entrikasına genç Türklerin ehemmiyet vermeleri beyhudedir. Bu itilafın başına iki kilisenin reisleri Rum ve Bulgar mebusları bulunduğu halde Türklerin buna bir komitecilik rengi vermeleri adeta gülünç olur.

Balkanlarda siyasi hava pek ziyade nezaket kesbetmiştir. Buna sebep de Genç Türklerin akılsızca harekâtı olduğundan her iki unsurun da Makedonya'da daha taze kazılmış olan mezarlarına rağmen müştereken çete tahrikâtına başlamış olmaları hiç de müstebit addolunamaz. İhtimal ki Balkanlarda hatır ve hayale gelmeyecek derecede önemli vekayi zuhura gelebilir. Fakat bunların hiçbirisi Rum Bulgar itilafının hakiki safhasını değiştiremez. Çünkü bu itilaf meşrutiyet esası üzerine kurulmuştur. Rum – Bulgar itilafını gizlemek pek abestir. Bu itilaf Genç Türklerin milliyetperverane ve tazyikane politikalarına karşı ittihat edilmiş tedafî bir tedbirdir. Fakat meşrutiyet ile hükümeti Osmaniye aleyhine değildir. Genç Türklerin şiddetli muameleatı mubalağalı milliyetperverlikleri tazyikkatları bu itilafın aktine sebep olmuştur. Rum ve Bulgarların milliyet ve siyaset esaslarına dayanarak ittihat eylemeleri Türklerin aleyhinde olmayıp Genç Türklerin muameleatı aleyhinedir.<sup>81</sup>

Emniyeti Umumiye Müdürlüğüne gelen bu rapor önemli bazı noktaları açığa çıkarıyordu. Bulgarların Yunanlılarla ve diğer Hıristiyan milletlerle ittifak yapmaya hazır oldukları bunu da Genç Türklerin milliyetçi politikalarına karşı yapacakları açıkça söyleniyordu.

14 Şubat 1911'de hazırlanan bir Emniyet-i Umumiye raporunda Rumeli'de muhtelif çetelerin birlikte hareket edeceklerine dair alınan istihbarî bilgiler veriliyordu.<sup>82</sup>

Rumeli'deki olaylar 1910'dan itibaren giderek artan bir şekilde Türk ve Müslümanlara yönelmişti. Bu tarihten önce yine zulüm, eziyet, işkence gören Türk ve Müslümanlar bu tarihten sonra Bulgar Sırp ve Rumların kendi ara-

81 BOA, DH, SYS, Dosya No: 62, Sıra No: 2.

82 BOA, DH, SYS, Dosya No:29-2, Sıra No: 3-31.

larındaki ihtilafı bırakıp Türklere yönelmesiyle Türklerin uğradıkları işken-  
ce ve katliam had safhaya ulaşmıştı.

Yanya Sancağının Müslüman halkı Sadrazamlığa Rumların burada Etnik- i  
Eterya vasıtasıyla birçok olay çıkardıkları çiftçilerin sahiplerini öldürdük-  
leri, subay ve bekçileri katlettikleri halkı kandırdıkları emniyet ve asayişten  
eser kalmadığı Müslüman halkın Yanya Sancağındaki çiftliklerine gidemez  
olduklarından şikâyet ediyorlardı. Sadrazam bu yazıyı 7 Ağustos 1911'de  
Dahiliye Nezaretine bildirmişti.<sup>83</sup> Bu durum için tertibat alındığı 17 Ağus-  
tos 1911'de Yanya Valisi Mustafa Zihni tarafından Dahiliye nezaretine bil-  
diriliyordu.<sup>84</sup>

Makedonya ve Edirne Bulgar ihtilal teşkilatının düvel-i ecnebi konsolosla-  
rıyla ajanlarına gönderdiği muhtıralarında bundan böyle Türk ve Müslü-  
manların hedef oldukları açıkça görülüyordu.<sup>85</sup>

Manastır Valiliğinden gelen yukarıda bahsedilen iki yazıda önemli bazı  
noktalar ortaya çıkıyordu. Hıristiyan gençlerin askere gidecek yerde çete-  
lere katılmaları isteniyor ve bu çağrıya uyulduğu görülüyordu. Ayrıca bu  
yazının Rum ve Arnavut komitelerine gönderilmesi ve onlardan da olumlu  
cevaplar alınması Bulgar – Rum çetelerinin artık birlikte hareket ettiklerini  
ve edeceklerini, bu ittifaka Arnavutları' da katmak istedikleri ve bu sırada  
zaten ayaklanmış ve Osmanlı Devleti'ne kızgın bulunan Arnavutlardan da  
olumlu cevap alınması Rum – Bulgar – Arnavut çetelerinin bundan böyle  
Osmanlıya karşı birlikte hareket edeceklerini gösteriyordu. Bu çetelerin Bul-  
gar ve Yunan hükümetleri tarafından destek ve teşvik gördükleri de açıkça  
anlaşıyordu. Hükümetlerin ve çetelerin bu tarihte artık Balkan meselesi-  
nin çözümüne kesin olarak karar verdikleri Avrupa'nın dikkatini bu bölgeye  
çekmek üzere ortak eylem kararı aldıkları görülüyordu.<sup>86</sup>

Çeteler gerçekten de düveli muazzama konsolosluklarına bildirdikleri ve  
yukarıdaki yazılarda görüldüğü gibi yeniden şekavette başladılar. Bombala-  
malar, öldürmeler meşrutiyetten öncekinden daha vahim bir hal aldı. Avru-

83 BOA, DH, SYS, Dosya No: 74-2, Sıra No:2-14.

84 BOA, DH, SYS, Dosya No: 74-2, Sıra No:2-14.

85 BOA, DH, SYS, Dosya No: 74-2, Sıra No:2-59; BOA, DH, SYS, Dosya No: 74-2, Sıra No:2-56.

86 BOA, DH, SYS, Dosya No: 74-2, Sıra No:2-56.

pa kamuoyunda büyük gürültü koparan “İştîp Hadisesi” diye anılan olay o sıralarda Makedonya’da Türk ve Müslüman halkın nasıl mağdur edildiğine tipik bir örnek teşkil etmektedir.

4 Aralık 1912 günü İştîp’te şehrin en kalabalık çarşısında halkın bayram alış veriş yaptığı sırada bir Bulgar köylüsü elinde bir çuvalla kantarcıya yaklaşmış tarttırmak bahanesiyle çuvalı caminin dış merdiveninin altına bırakarak su içmek bahanesiyle oradan ayrılmıştı. O sırada çuvaldaki bomba patlamış ve kantarcı yaralanmıştı. Bombanın patlamasıyla etraf toz duman olmuş o sırada kaçan bir Bulgar’ı halk bombayı koyan kişi olduğu düşünceyle takibe başlamış birkaç Bulgar’da kendilerinin takip edileceği zannıyla kaçmaya başlamışlardı. Bir taraftan patlamanın yarattığı şok ve bir taraftan da kaçan kişilerin kovalanması heyecan ve karışıklığa sebep olmuş bu arada iki Bulgar iki el ateş etmişlerdi. Bu da galeyanı büsbütün arttırmıştı. O sırada pazardaki Müslüman, Kıpti, Musevilerin her biri kaçan Bulgarlara taş ve sopa ile mukabele etmişler ve karışıklık esnasında 14 kişi ölmüş, 7 kişi ağır, 150 kişi hafif suretle yaralanmıştı. Ağır yaralananların 3 ü ölümlü sayısı 17 ye yükselmişti. Geçen yıl yedi Müslüman’ın 5 – 6 ay önce de iki köylünün komitelerce katledilmesi ve tahminen bir ay önce hükümet konağına bomba konulması hadiseleri halkı çok duyarlı hale getirmişti. Halkın o gün bu olayları duyması hele camilerinde bomba patladığını görmesi onları büsbütün kıskırtmıştı. Fakat olaylarda iki Bulgar’dan başka silah kullanan olmamıştı. Zayıf sadece taş, sopa, odun gibi şeylerle olmuştu. Bombanın patlaması anında o civardaki askeriyedeki zabıtlar derhal ortaya çıkarak heyecanı yatıştırmaya çalışmışlar kaza kaymakamı, mevki kumandanı ve inzibat memurları olay yerine gelmişler ve vakit geçirilmeksizin çarşıdaki Bulgarlar Hükümet dairesine ve mektep binasına alınmış ve burada muhafaza edilmişlerdi. Müslüman ve Musevi ve Kıptilere de nasihat edilerek evlerine gönderilmişlerdi. Ancak hadiselerden 20-25 dakika sonra alıkonulan Bulgarlar hane ve köylerine gönderilmişler ve yaraların tedavilerine başlanmıştı. Ertesi gün tahkikata devam olunmuştu. Mahalli hükümet vazifesini kusursuz yerine getirmişti. Halk arasında Bulgarlar’a lanet yağdırılarak aklı başında Bulgarlar da Müslümanlarla birlikte iş ve güçlerine başlamışlardı. Hadise cürm-i meşhûd(suçüstü) olduğundan tahkikat sürmekte ve merkezden mülki ve adli memurlar gönderilmesi istenmekteydi. Bu bilgi İştîp Kaymakamlığından Kosova Vilayetine oradan da Dahiliye Nezaretine bildirilmişti.(7 Aralık 1911 )<sup>87</sup>

87 BOA, DH, SYS, Dosya No:88 Sıra No: 2-7.



Kosova Valisi Mahzar Bey 6 Aralık 1911 tarihinde Dahiliye Nezaretine yazdığı bir yazıda İştîp ve Köprülü Kazalarının eşkiya yatağı olduğunu İştîp Hadisesi gibi başka hadiselerin de vuku bulabileceğini bunun için bu iki kaza ve köylerin de sıkı yönetim ilan edilmesi gerektiğini bildirmişti.<sup>88</sup> 7 Aralık'ta Kosova Valisi Dahiliye Nezaretine İştîp'e yeterli miktarda polisin gönderildiğini bildirdi.<sup>89</sup> 9 Aralık 1911'de Dahiliye Nezareti Sadarete İştîp ve Köprülü'de vilayetten alınan malumat üzerine sıkıyönetim ilanına gerek görüldüğü bildirildi.<sup>90</sup> 12 Aralık 1911'de Padişah Mehmet Reşat İdare-i Örfiye (sıkı yönetim) ilanı konusundaki irade-i seniye'yi çıkardı ve bunun icrasına Dahiliye ve Harbiye Nezaretlerini memur ettiğini bildirdi. Bu karar Meclis-i Vükela ( Bakanlar kurulu) kararıyla alınmıştı. Altında Dahiliye, Harbiye Nazırları ve Sadrazamın imzaları bulunuyordu.<sup>91</sup>

11 Aralık 1911'de Selanik Valisinden Dahiliye Nezaretine gelen bir yazıda olayda kullanılan bombanın İştîp ve Radoviçde kazalarında bulunan İstamet çetesi tarafından verildiği bildiriliyordu.<sup>92</sup>

Bu arada Osmanlı Parlamentosu'ndaki bazı mebuslar İştîp olaylarını araştırmak üzere İştîp'e gittiler. Fakat 11 Aralık 1911'de Dahiliye Nezaretinden Kosova Vilayetine bu mebuslara resmen böyle bir vazife verilmediği bildirildi.<sup>93</sup> 17 Aralıkta Kosova Valisi meclisten bir komisyonun İştîp'e geldiğini ve bunların resmi bir sıfatı olmamakla birlikte hükümet memurlarına çok saygısız davrandıklarını bildiriyordu.<sup>94</sup>

Bulgar çetesi İştîp olayında sanki Osmanlı Devleti suçluymuş gibi bu olayın intikamını alacaklarına dair beyannameler yayınlıyorlar, İştîp vakasının yayılmasına mani olan askerleri öldüreceklerini ve klübelerine bomba koyacaklarını söylüyorlardı.(17 Aralık 1911)<sup>95</sup>

88 BOA, DH, SYS, Dosya No:88 Sıra No: 2-7.

89 BOA, DH, SYS, Dosya No:88 Sıra No: 2-2.

90 BOA, DH, SYS, Dosya No:88 Sıra No: 2-7.

91 BOA, DH, SYS, Dosya No:88 Sıra No: 2-7.

92 BOA, DH, SYS, Dosya No:88 Sıra No: 2-7.

93 BOA, DH, SYS, Dosya No:88 Sıra No: 2-7.

94 BOA, DH, SYS, Dosya No:88 Sıra No: 2-7.

95 BOA, DH, SYS, Dosya No:88 Sıra No: 2-7.

Yine 17 Aralık 1911'de Kosova Valisi Karatove Kasabasına 2 saat mesafede Sekvar mevkiinde Bulgar çetesinin İsmo Ali ile 24 yaşındaki İsmail Nazif'i pusu kurarak öldürdüklerini işkence yaptıkları ve İştîp olayının intikamını aldık diye mesaj bıraktıklarını Dahiliye Nezaretine bildiriliyordu.<sup>96</sup>

İştîp Olayı Bulgarların bilerek, isteyerek ve planlayarak çıkardıkları bir olaydı. Bu olay yurt içinde ve Avrupa kamuoyunda büyük gürültüler koparmış ve Bulgarların istediği maksat hasıl olmuştu.

18 Aralık 1911'de Londra sefiri Tefik Paşa Londra gazetelerinde Makedonya ile ilgili haberlerin dahili komitenin hareketleri üzere yeniden yer almaya başladığını bildiriyordu. Komitenin tekrar zuhurunu haber veren *Times* gazetesinin Sofya muhabiri şöyle diyordu: 1908 de verilen sözlerin tutulmadığı Hıristiyanlara karşı zulüm ve şiddet gösterildiği ve şu andaki idarenin eski idareden daha elim bir hal aldığı o zaman Avrupa'nın mali denetiminin onlara oldukça refah temin ettiği Makedonya'daki İngiliz Avusturya Macaristan Rusya ve Fransız Konsolosluklarına bu komitenin icra heyeti tarafından gönderilen beynamede 1908 İnkılabı'nın da Makedonya'daki mali denetimden kurtulmak gayesine yönelik olduğunun belirtildiği ifade edildikten sonra Makedonya'nın muhtariyetini temin için iktidarda bulunan her türlü vesaitle çalışacağı bildirilmekte idi.

Tefik Paşa bu gazete yayınlarına kendi yorumunu ilave etmişti: Bu hareketlerin Makedonya'nın muhtariyetine matuf olduğu ve meşruti hükümete ne kadar zarar verdiği malumdur. Hıristiyan halkın hoşnutsuzluğunu celbetmemek hükümetin en önemli vazifelerindendir. Bu tedbir de zaten kanunu esaside mevcuttur. Bu şekilde devam edilecek olursa bir Reval programı doğar ve bu konuda Babıalının ve sizin pek ciddi bir surette nazar-ı dikkatinizi celb ederim diyor ve bu gazete havadislerinin İştîp hadisesi münasebetiyle vuku bulan olaylardan kaynaklandığını bildiriyordu.<sup>97</sup> Tefik Paşanın Hariciye Nezaretine yazdığı bu yazı oradan Babıaliye ve Dahiliye Nezaretine oradan da Selanik Manastır ve Kosova Vilayetlerine bildiriliyordu.

Londra Sefareti 17 Aralık 1911'de bir yazı daha göndermişti. Bunda da *Daily Telegraph* gazetesinin İstanbul muhabirinin gönderdiği, eğer tedbir alınmazsa Arnavutluk'ta elim hadiseler cereyan edecektir şeklinde haberin

<sup>96</sup> BOA, DH, SYS, Dosya No:88 Sıra No: 2-7.

<sup>97</sup> BOA, DH, SYS, Dosya No:88 Sıra No: 2-3.

gazetede yayınlandığı ve Arnavutluk konusunda tedbir alınması Londra Se-faretinden bildiriliyordu.<sup>98</sup>

Bulgar Eksarhı Bulgarlara eziyet edildiğinden şikâyet ederken Bulgar çete-leri de İştip'in intikamı adı altında cinayetlerine devam ediyordu. 25 Aralık-ta Kosova Valisi Mahzar tarafından Dahiliye Nezaretine bildirdiğine göre İştip'in Tırhala köyünde iskan edilen Bosna muhacirlerinden Yusuf ve karısı Hatice ile Muharrem 5 gün önce Komanovanın Kosimatçe köyüne gelin gö-türüp Cuma akşamı dönerlerken bunları karşılamaya çıkan Yusuf'un oğlu Ali ve amcası ve diğer Ali ve Ramazan da dahil olduğu halde hepsi İştip'in Mahkofça köyü civarında Bulgar eşkiyası tarafından feci şekilde katledilmiş ve birinin gözleri oyulmuştu. Kosova Valisi bu olayla ilgili tahkikatın devam ettiğini bildiriyordu.<sup>99</sup> Kosova Valisinin bildirdiği bu olaya gelen cevapta bu gibi olayların Müslümanları kıskırtmak ve misilleme yaptırmak için yapıldığını ve bunun Müslüman hakla anlatılması isteniliyordu.<sup>100</sup> 29 Aralıkta öldürülen Boşnaklarla ilgili tahkikatın devam ettiği ve öldürülen Yusuf'un tütün tabakasına Bulgarca intikam sözleri yazıldığı bildiriliyordu.<sup>101</sup>

Kosova Valisi Mahzar 3 Ocak 1912'de 31 Aralık 1911'de İştip'te Divan-ı Harb-i Örfî Teşekkül ettiğini ve göreve başladığını Dahiliye Nezaretine bil-diriyordu. Şimdiye kadar 2 Bulgar, 28 İslam, 2 Yahudi, 4 Kıpti ve katledilen 6 Boşnak'ın katlinden dolayı da 19 Bulgar'ın mevkuf bulunduğu ilave edi-liyordu.<sup>102</sup>

Bu olayların planlanmasında ve Avrupa'ya duyurulmasında Eksarhhane'nin çok önemli rolü vardı. Nitekim Eksarhhane Makedonya olaylarını araş-tırmak üzere bir komisyon kurmuş ve bu komisyonun raporu da Londra gazetelerinde yayınlanmış ve büyük gürültü koparmıştı. Bu raporda özet-le Jandarma ve polislin Bulgarlara karşı müteceviz hareketleri anlatılmakta Eksarhhane ile Patrikhane'nin acilen tedbir alması istenmekte ve Müslü-manlarla Hıristiyanlar arasındaki düşmanlığın hiçbir zaman bu boyutlara gelmediği belirtilmekte idi. Londra gazetelerindeki bu havadisleri Osmanlı

98 BOA, DH, SYS, Dosya No:88 Sıra No: 2-7.

99 BOA, DH, SYS, Dosya No:88 Sıra No: 2-7.

100 BOA, DH, SYS, Dosya No:88 Sıra No: 2-7.

101 BOA, DH, SYS, Dosya No:88 Sıra No: 2-7.

102 BOA, DH, SYS, Dosya No:88 Sıra No: 2-7.

Hariciyesine bildiren Londra Sefiri bu şehirde Türkler aleyhine müthiş bir hava olduğu bunu kırmak ve Makedonya Komitesinin icraatlarına son vermek için İştîp hadisesi ve diğer hadiselerin resmi raporlarının Londra gazetelerinde yayınlanması istenmekte idi. İngiltere'nin artık Genç Türklerden şüphe ettiği bildirilmekteydi.<sup>103</sup>

20 Şubat 1912'de Dahiliye Nezareti Eksarhhaneye bir yazı göndererek ihtarda bulunmuş ve çetelere artık dur denmesi istenmişti ve Eksarhhanenin hiçbir şeyden haberim yok diyemeyeceğini ve belgelerin ortada bulunduğunu bildirmişti.<sup>104</sup>

Ocak ve şubat 1912'de Avusturya ve Rusya himayesinde bir Balkan ittifağı vuku bulacağı konuşmaya başlanmıştı.<sup>105</sup> Buna Arnavutların da iştirak edecekleri söyleniyordu.<sup>106</sup>

3 Ocak 1912'de Priştine Mutasarrıflığından Kosova vilayetine ve oradan da Dahiliye Nezaretine gönderilen bir yazıda: Arnavutluk komitesinin takip ettiği maksadın Arnavutluğun istiklali o mümkün olmazsa şimdilik muhtariyeti olduğu, Rus hükümetinin maksadının da Makedonya'ya verilecek muhtariyet olduğu ve bunun da ancak Arnavutluğun Osmanlı Devletinden ayrılmasına mümkün olabileceği Arnavutluğun muhtariyetini müteakip Makedonya'nın muhtariyetinin istendiği bildirilmekte ve bu hususta Bulgaristan ile hem fikir olduğu ilave edilmekte idi.<sup>107</sup>

Artık Rusya Makedonya'nın muhtariyeti zamanının geldiğine karar vermiş ve bunun için de Arnavutluk'un Osmanlı Devletinden ayrılmasını gerekli görmüştü.

Bulgarlar ve diğer Balkan milletleri artık Makedonya'yı ve Arnavutluğu Osmanlı Devleti'nden ayırma zamanının gelmiş olduğuna karar vermişler ve kendi aralarındaki ihtilafı şimdilik bir kenara bırakılarak öncelikle Türk idaresinden kurtulmayı kendilerine birinci hedef olarak seçmişlerdi. Balkan

103 BOA, DH, SYS, Dosya No:88 Sıra No: 2-7.

104 BOA, DH, SYS, Dosya No:88 Sıra No: 2-7.

105 BOA, DH, SYS, Dosya No:81-1, Sıra No:2-57.

106 BOA, DH, SYS, Dosya No:81-1, Sıra No:2-57

107 BOA, DH, SYS, Dosya No: 88 Sıra No:2

: Makedonya'da Türk-Müslümanlara Yapılan Mezâlim (1902 – 1912)

milletleri bu düşüncelerle kendi aralarında Türklere karşı ittifaklar oluşturdular. 11- 13 Mart 1912 'de Bulgar- Sırp ittifakı, 29 Mayıs 1912'de de Yunan-Bulgar ittifakı resmen kuruldu. Çok geçmeden 1. Balkan Savaşı patlak verdi. Ancak Balkan sorunu bitmedi. Türk idaresi buradan çekildikten sonra olayların daha da şiddetlenmesi Makedonya sorununun sadece Türklerin idaresindeki aksaklıklardan kaynaklanmadığının çok açık bir delili idi.

Türk idaresi Makedonya'dan çekildikten sonra bu bölgede Türk ve Müslümanlara yapılan işkence ve katliamlar Balkan Savaşlarının akabinde bölgeye giden aralarında hiçbir Türk ve Müslüman'ın bulunmadığı beş kişilik Carnegie Vakfının oluşturduğu heyetin raporuyla da gözler önüne serilmiştir.

***Kaynakça***

***A: Arşiv Belgeleri.***

B.O.A Rumeli Müfettişliği Evrakı, TFR 1- KNS, Dosya No1 Sıra no: 19 Tarih 1321, 5.5. BA2.

BOA, TFR1-KNS Dosya No:6 Sıra No:589 Tarihi 1323.2.22. BA1

BOA TFR- KNS Dosya No:8 Sıra No: 730 1324.2.23, BA.7

BOA, TFR1-KNS Dosya No: 6 Sıra No: 580, Tarihi 1323. 2.15 BA2

BOA, TFR1-KNS Dosya No:10, Sıra No: 944, Tarihi 1324.3.15. BA4

BOA, TFR1- KNS, Dosya No: 7, Sıra No:629 Tarihi 1323.5.7.BA1

BOA, TFR1- KNS, Dosya No:7 Sıra No:640 Tarihi 1323 .5.26, BA1

BOA, TFR1- KNS, Dosya No:7 Sıra No:654, Tarihi:1323 6.11.BA1

BOA TFR 1 KNS, Dosya No: 9 Sıra No:831,Tarihi 1325.5.3. BA 5

BOA TFR1 – KNS, Dosya No:8 Sıra No:707-1, 1323.11.14.BA2

BOA, TFR1- SFR, Dosya No:1 Vesika No:98, Tarihi 1323.11.26.BA18

BOA, TFR1- SFR, Dosya No:1Sıra No:98, Tarihi 1323.11.6. BA18

BOA, TFR1- SFR, Dosya No:1Sıra No:98, Tarihi 1323.11.26. BA18

BOA, DH, SYS, Dosya No: 62, Sıra No: 2

BOA, DH, SYS, Dosya No:29-2, Sıra No: 3-31

BOA, DH, SYS, Dosya No: 74-2, Sıra No:2-14

BOA, DH, SYS, Dosya No: 74-2, Sıra No:2-59

BOA, DH, SYS, Dosya No: 74-2, Sıra No:2-56

BOA, DH, SYS, Dosya No:88 Sıra No: 2-2

BOA, DH, SYS, Dosya No:88 Sıra No: 2-7

BOA, DH, SYS, Dosya No:81-1, Sıra No:2-57

BOA, DH, SYS, Dosya No: 88 Sıra No:2

72

### **B: Araştırma Eser, Makaleler ve Diğer Basılı Kaynaklar**

Adanır, Fikret. *Die Makedonische Frage, Ihre Entstehung Und Entwicklung Bis 1908*. Wiesbaden,1979.

Ahmet Reşit Bey. *Canlı Tarihler, 1890- 1922*. İstanbul: Yeni Matbaa, 1945.

Akdes Nimet Kurat. *Türkiye ve Rusya*. Ankara : Ankara Ün. Yayınları, 1970.

Akşin, Sina. *31 Mart Olayı*. Ankara: SBF yay., 1970

Andonyan, Aram. *Balkan Harbi Tarihi*. İstanbul: Sander, 1975.

Armaoğlu, Fahir. *19.yy. Siyasi Tarihi*. Ankara: TTK1997.

Aydemir Şevket Süreyya. *Makedonya'dan Orta Asya'ya Enver Paşa*. İstanbul: Remzi Kitabevi 1983.

: Makedonya'da Türk-Müslümanlara Yapılan Mezâlim (1902 – 1912)

Aydın, Mahir. *Şarki Rumeli Vilayeti*. Ankara: TTK1992.

Bayur, Yusuf Hikmet. *Türk İnkılabı Tarihi*. c.I., Ankara: TTK,1983.

Castellan, Georges. *Balkanların Tarihi*, çev. A. Yaraman. İstanbul : Milliyet Yayınları, 1993.

Celaleddin, Mahmut Paşa. *Mirat-ı Hakikat*. İstanbul: 1326.

Cemaleddin Efendi. *Siyasi Hatıralarım*. İstanbul: Tercüman Gazetesi, 1001 Temel Eser: 1978.

Çakmak, Fevzi. *Garbi Rumeli'nin Suret-i Ziyağı, Balkan Harbinde Garb Cephesi Harekâtı*, yy.,ty.

Dewood, David Wade. *European Diplomacy In The Near Easten Question 1906- 1909*. Illinois University, 1940.

Ercan, Yavuz. *19. Yüzyılda Balkanlar'da Kilise*. Ankara: 1987.

Herbert, Aubrey. *Ben Kendim, A Record Of Eastern Travel*. London: Hutchinson, 1924.

Joseph, Heller. *British Policy Towards The Ottoman Empire, (1908-1914)*. London: Frank-Cass, 1983.

İnal, İbnülemin Mahmut Kemal. *Son Sadrazamlar*. İstanbul: 1982.

Karacan, Ali Naci. *Ya Hürriyet Ya Ölim*. İstanbul: 1934.

Karal, Enver Ziya. *Osmanlı Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1998.

Kennan, George F. *The Other Balkan Wars*. Washington: A Carnegie Endowment Book, 1993.

Kutay, Cemal. *Türkiye Tarihi, c.16*. İstanbul: ty.

Mahmut Celaleddin Paşa. *Mirat-ı Hakikat*. İstanbul: 1326.

Malcolm, Noel. *Bosna*, çev. Aşkıım Karadağlı. İstanbul: Om Yayınları, 1999.

Sait Paşa. *Sait Paşanın Hatıratı*. İstanbul: 1328.

Shaw, Stanford, çev. Ezel Kural. *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*. İstanbul: E yay., 1983.

Tahsin Paşa. *Abdülhamit ve Yıldız Hatıraları*. İstanbul: Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi, 1931.

Tunalı Hilmi. *Makedonya: Mazisi, Hali, İstikbali*. Mısır el- Kahire:[s.n.], 1326 [1910/1911]

Tunaya, Tarık Zafer. *Türkiye'de Siyasal Partiler*. İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları, 1984.

Türkgeldi, Ali Fuat. *Mesail-i Muhimme-i Siyasiye*. Ankara: TTK 1987.

Uzer , Tahsin. *Makedonya Eşkîyalık Tarihi ve Son Osmanlı Yönetimi*. Ankara: 1979.